

Краса по-францисканськи

ОЛЬГА МЕРЦ

31 ГРУДНЯ 2025

Багато століть тому, коли трава була зеленішою, сонце нависало нижче над землею, а смерть ходила руч-об-руч із королями й жебраками, блукали дорогами юрми юнаків: галасливих, яскраво вбраних і, будемо чесні, не надміру скутих законами суспільної добропорядності.

«Святий Франциск отримує стигмати», вишивка на шовку, XIV століття

Звалися ці юнаки трубадурами, і були вони лицарями на службі в того, що найбільше хвилює молоду гарячу кров: краси й кохання. Вони оспівували любовні муки й насолоди, безумства й подвиги, звершені на честь Прекрасної Дами — втілення всіх чеснот, ідеальної жінки, що в кожному серці мала власне ім'я.

І був серед них юнак на ім'я Франческо. Його ім'я саме собою вже привертало увагу й викликало подив, бо хто ж при своєму розумі назве дитя буквально «французиком»? Минуть роки, і повнитиметься земля мільйонами Францисків (а також Франців, Франсуа, Франческо, Франтішеків і Френсісів). Та наразі він був такий один, і вже це робило його особливим.

Не мав Франческо ні виняткової вроди, ні сталевих м'язів; мав тільки запальну і пристрасну натуру, а ще дороге вбрання, адже батьком його був П'єтро ді Бернардоне — заможний крамар, який торгував дорогими тканинами і потурав синовим забаганкам набагато охочіше, ніж хапався за різку.

Авжеж, коли хлопця хрестили в церкві, то нарекли як годиться — Джованні, тобто Йоаном. Це ім'я носило двоє святих мужів, одному з яких було дано стати предтечею досконалого Богочоловіка, а другому — свідком досконалої краси Небесного царства. Та кажуть, що П'єтро, від якого син, імовірно, успадкував запальну й уперту вдачу, відмовився називати хлопчика інакше ніж Франческо — на честь Франції, країни, де часто бував і в культуру якої був закоханий. Схоже, десь глибоко в серці підприємця жив поет; можливо, і цю рису він передав синові, хоча напевне накинувся б із кулаками на того, хто висловив би таке припущення.

Франческо зростав як звичайний юнак свого часу і середовища. Згодом агіографи ламатимуть пера у спробах підкреслити його винятковість: хтось наділятиме його надзвичайними рисами із самого малечку, а хтось сором'язливо ховатиме у тінь гріхи буремної юності — чого, між іншим, сам святий ніколи не робив. По смерті Франциска сам папа римський наглядатиме за написанням його життєписів, і за «офіційний» зрештою обрали той, де він більше схожий на завітчану ікону, ніж на живу людину.

Натхнений лицарськими ідеалами, одного дня Франческо Бернардоне вбрався в найкращу одіж й осяйні обладунки і вирушив на війну між Перуджею і рідним Ассізі. Як годиться трубадурові, він марив героїчними подвигами і прекрасними дівами, що кидатимуть йому під ноги квіти, тому в типовій для тогочасної Італії колотнечі між містами бачив щось значно звияжніше, ніж то було насправді.

Щоби побачити первозданну красу, слід було спершу

ПОЗБУТИСЯ ВСЬОГО ЗАЙВОГО.

Реальність безжально здерла полуду з його очей. Замість усипаного трояндами шляху лицаря-переможця він отримав біль приниження й поразки, і це стало його дорогою до Емауса. Упавши з коня в буквальному та переносному сенсі й ледь не наклавши життям, Франческо потрапив у полон. Там, у в'язниці, серед бруду, смороду і вошей, він побачив тлінність і марність рукотворної краси й усім своїм неспокойним серцем потягся далі — до краси предвічної та досконалої.

А щоби побачити цю первозданну красу, слід було спершу позбутися всього зайвого.

Додому до батьків Франческо повернувся іншим — і справа не в тому, що його шовки з оксамитами перетворилися на ганчір'я, чарівливий голос захрип від вогкого і спертого повітря темниці, а тіло охляло від голоду, хвороб й укусів паразитів. Він знову спав на перині, їв досхочу й носив чистий, вишуканий одяг, але все менше часу проводив на гульках із приятелями, а натомість почав допомагати батькові у крамниці, мрійливо наспівуючи щось під ніс замість того, щоб дерти горлянку на вулицях. «Чи не закохався, бува?» — думали батьки, потай радіючи, що нарешті їхній син перебісився й узявся за розум. Вони сподівалися, що скоро Франциск назове ім'я обраниці та що вона виявиться дівчиною із заможною та поважною сім'єю.

За деякий час юнак справді назвав ім'я коханої. Сказати, що батьки були розчаровані, означає серйозно згрішити проти реальності.

Містяни не один тиждень чесали язиками, обговорюючи нечуване зухвальство і невдячність молодого Бернардоне. Подумати лишень — той безсоромник спершу продав товар із родинної крамниці, щоб нагодувати якихось голодранців, а потім здер із себе одяг та й швиргонув під ноги бідолашному батькові, мовляв, я більше тобі не син і нічого від тебе не потребую!

Та було в тій обурливій події щось більше, ніж акт зречення старого життя. То був жест лицаря, що кидає свій плащ під ноги дамі серця — це вона, лагідно всміхаючись, стояла за спиною розлюченого П'єтро Бернардоне. Звали ту даму Пані Бідність, і саме з нею заручився Франческо всупереч батьківській волі, вбравшись у ряднину замість весільного убору. Він-бо не зрікся звання трубадура, лише почав називати себе трубадуром Господнім; і пішов босоніж тими дорогами, якими ходив раніше пишно вбраний із шалапутними приятелями. Він так само

співав про красу і любов, от тільки тепер їх слід було би писати з великої літери.

Бо Любов — це Бог. А Краса — це одне з Його імен.

Минуть століття, перш ніж Ейвонський бард напише: «Так, світ — театр, де всі чоловіки й жінки — актори»; проте вже той світ, де жили Франческо і його товариші-трубадури, понад усе нагадував театральну сцену. То була епоха промовистих жестів і химерних звичаїв, які ми не завжди ладні розгадати, бо багато ключів загубилося з плином часу.

Можливо, серед тих загублених був і ключ до розуміння францисканської духовності; а може, слушність мають ті, хто каже, що на світі був лише один справжній францисканець — сам Франциск Ассізький. Та сталося так, що з плином часу під «францисканську простоту» почали маскувати несмак, недбальство, а часом і відверті літургійні зловживання, хоча всі ці речі — цілковита її протилежність.

Він став безпосереднім свідком досконалої Любові — а отже, досконалої Краси.

Так, Франциска глибоко обурювали муровані францисканські монастирі, розкішні вечері на вишуканому посуді й багато обставлені келії ченців. Адже то все було для власного комфорту братів — і це після того, як вони самі майже змусили його організувати орден і написати устав! Але ще більше обурювало його нехлюйство, бачене по храмах, тому що Богіві відмовляли в належному Йому комфорті. Богіві, який так чудесно створив і гармонійно продумав кожну перетинку на крильці мушки, кожну пелюстку квітки й неповторну форму сніжинки, «віддячували» за це абияк відправленими Месами, абияк підготовленими вітварями й абияк оздобленими святилищами... Нестерпною мукою то було для душі поета, тому Франциск — той, кого зватимуть *Christiforme*, «хриstopодібним», — став до боротьби з мерзотою запустіння з ревністю, подібною до ревності самого Христа, що виганяв міняйл із храму.

Оскільки Франциск завжди ходив босоніж, можна тільки уявити, якими брудними були його ноги. Та коли він ступав до храму й бачив там брудну долівку, то брався за мітлу і прибирав дочиста. Він носив одіж із мішківини і їв із дерев'яного полумиска, але для літургії — Божої учти — вбирався в найкращі шати й вимагав найкоштовнішого посуду. Він прийняв дияконські свячення, щоб мати честь торкатися Господнього Тіла в Євхаристії, а в духовному заповіті закликав зберігати гості в «пишно оздоблених місцях». Собі — нічого. Богіві — найкраще.

Радикально? Ще б пак. Важко відшукати у двотисячолітній історії Церкви особу, яка перевершила би Франциска в радикальності. Це був чоловік, здатний звеліти братові проповідувати з амвону в чім мати народила. Викачатися у гної, перш ніж постати перед папські очі. Голіруч обідрати черепицю з даху монастиря. Піти на смердючий могильник і влаштувати проповідь птахам. Кожен його вчинок був не дією, а дійством, містерією на сцені Божого театру.

І Господь винагородив свого трубадура. Тієї ночі, коли Франциск піднявся на гору Ла Верна і прийняв стигмати, він став безпосереднім свідком досконалої Любові — а отже, досконалої Краси. Імовірно, він був першою людиною постбіблійних часів, яка отримала дар побачити цю Красу земними очима. Хіба дивно, що після такого його очі практично осліпли?

Свій славнозвісний «Заспів сонцю» — похвальну пісню Творцю та Його творінню — Франциск склав не тоді, коли повний сил та енергії мандрував лісами й луками серед соковитої зелені й барвистих квітів. Він склав її в останні роки життя, коли хворий і виснажений лежав у холодній хатині, з нетерпінням готуючись до вічної зустрічі з Красою, об'явленою йому на Ла Верні. Мелодія тієї пісні не дійшла до наших часів, та можна не сумніватися: вона була прекрасна.

Бо віддячити за Красу Франциск міг лише красою.